

Бібліотечний форум:

історія, теорія і практика

Науковий, інформаційний щоквартальний журнал

Засновник – фізична особа
Башун Олена Володимирівна
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 21735 -11635 Р
від 21.12.2015
Заснований у грудні 2015 року,
м. Київ

Головний редактор
Олена Башун, канд. пед. наук

Звертайтеся до редакції:

вул. Бакинська, б. 37, к. 321,
м. Київ, 04086
067-625-36-52, 066-840-97-83
e-mail: olenabashun@gmail.com
Сайт журналу:
<http://www.libraryforum.info>

Журнал

“Бібліотечний форум: історія, теорія і практика”

Передплатний індекс **09923**
Передплатити журнал на CD, online,
off-line можна безпосередньо в
редакції
ISSN 2518-7341

Відповідальність за точність
поданих фактів, цитат, цифр
та прізвищ несуть автори
матеріалів.

Редакція залишає за собою
право літературного редагування
і скорочення статей.

Рукописні матеріали не рецензуються
і не повертаються.

Редакція не завжди поділяє
думку авторів.

За зміст рекламних та інформаційних
повідомлень редакція відповідаль-
ності не несе.

У разі передруку посилання на
журнал

«Бібліотечний форум: історія, теорія і
практика» обов'язкове.

© Бібліотечний форум: історія, теорія і практика

Інформаційний партнер
журналу –

Українська бібліотечна
асоціація

З	Бібліотеки і війна
М	Новальська Ю. Провідні форми промоції читання в бібліотеках України під час війни: реалії сьогодення.....2
І	Солоіденко Г., Кулаковська Т. Діяльність бібліотек наукових уста- нов НАН України в умовах російсько-української війни.....6
С	Бібліотечно-бібліографічні ресурси бібліотек
Т	Гулик І. Всупереч терору: не знищені сторінки історії.....12
З	Лучка Л. Посвята Харкову: книжкова колекція харківських видань XIX – початку XX ст. у фондах наукової бібліотеки.....18
М	Соколов В. Створення та функціонування кількісної моделі біб- ліотечного фонду: місце та значення у дослідженні та оптимізації процесів формування, керування та використання фондів.....20
І	Бібліотечно-бібліографічне обслуговування
С	Гордій О. Стінописи «Легенди Кременчука»: втілення багатовіко- вої історії міста.....35
Т	Завіна О. Бібліотека – осередок формування компетентності мо- лоді щодо збереження власного здоров'я.....38
З	Квітко Т. Сучасні тенденції в інформаційній та довідково-бібліо- графічній роботі Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для до- рослих м. Києва.....42
М	Прохорова Г. Фестиваль науки 2023 – дзеркало наукового сього- дення.....46
І	Шевченко О. Безбар'єрність – визначений вектор розвитку ук- раїнського суспільства.....50
С	Історичні розвідки бібліотек
Т	Дробязко Н. Бібліотека гетьмана Пилипа Орлика: історія та етапи дослідження.....53
З	Рецензії. Наукова періодика
М	Клименко О. Унікальне джерело представлення взаємодії в ук- раїнському бібліотекознавстві та бібліотечній справі.....56
І	Сокур О. Цікаве краєзнавче видання команди публічних бібліотек Солом'янки.....57
С	Пам'ятаємо
Т	Сєдих В., Соляник А. Стогній О. Б. – знаний професіонал-дослідник і педагог: нотатки про друга, представника харківської бібліоте- кознавчої школи.....58
З	Покажчик статей і матеріалів, опублікованих в журналі за 2023 рік.....62

Сучасні тенденції в інформаційній та довідково-бібліографічній роботі Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих м. Києва

У статті висвітлено досвід роботи Публічної бібліотеки імені Лесі Українки в сучасних умовах. Представлені основні акценти та форми інформаційно-бібліографічної діяльності. Висвітлені можливості бібліотеки в обслуговуванні користувачів в режимі онлайн.

Бібліотеки перебувають у постійному пошуку сучасних, ефективних форм обслуговування користувачів, активно впроваджують нові інформаційні технології, прагнучи відповідати вимогам часу. Головна мета будь-яких інновацій – досягнення вищого рівня повноти та оперативності послуг, що надзвичайно актуально з огляду на мінливість інформаційного середовища та шалений темп нашого життя. Особливо ця потреба зростає у період катастроф, природних чи рукотворних, і пов'язаних з ними викликів, на які ми маємо відповідати.

Завдяки впровадженню сучасних технологій та інтернет-комунікацій, розширення спектра послуг та моделей інтелектуальних сервісів, форм представлення бібліотечних інформаційних продуктів, – фахівцям книгозбірні вдається адаптовувати довідково-бібліографічне обслуговування та інформаційну діяльність відповідно до обставин, у яких перебуває і бібліотека, і користувачі.

Суттєва ідеологічна складова сучасної російсько-української війни – війна інформаційна, яку ворог веде постійно для отримання стратегічно-політичних переваг шляхом

деморалізації або введення в оману населення. Важливою тенденцією є – інформаційне протистояння ворогу та інформаційний супровід різноманітних проблем життєдіяльності в умовах російської агресії. У рамках проекту бібліотеки «Твоя інформаційна та медіаброня» систематично проводяться заняття та презентації з медіаграмотності як для користувачів, так і для співробітників. Сформовані та постійно доповнюються блоки вебресурсів, представлених на сайті бібліотеки та на головному вікні кожного користувачького комп'ютера банерами: «Правила безпеки в інтернеті у воєнний час», «Як читати новини під час війни» і т. п. Також працівники сектору медіаресурсів бібліотеки надають консультації щодо окремих можливостей та послуг «Дія. Цифрова освіта». Допомагають аналізувати та критично оцінювати медіаповідомлення, перевіряти інформацію на правдивість, не поширювати фейки.

Бібліотека є офіційним хабом цифрової освіти. В програму навчальних курсів інтернет-грамотності для людей старшого віку введено тему інтернет-безпеки в умовах війни. Проводяться заняття як правильно користуватися мобільними

Тетяна Квітко,

завідувачка відділу електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих міста Києва.

додатками, що полегшують життя; як діяти, якщо загубили телефон; як захистити свій гаджет від вірусів, та ще багато цікавого і потрібного.

Постійно в процесі актуалізації блоки вебресурсів, представлених на сайті бібліотеки, що корисні для людей, які опинилися у скрутному становищі у зв'язку з воєнним вторгненням росії в Україну: інформація, яка допоможе українцям забезпечити себе житлом та роботою, отримати медичну та матеріальну допомогу, зареєструвати пошкоджене майно, зайнятися волонтерською роботою, швидко та безпечно отримати грошові перекази та ін., у тому числі систематично поповнюється рубрика «Інформація для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), та для людей, які виїхали за кордон».

Електронний каталог бібліотеки – потужна пошукова система до фондів 90 публічних бібліотек для дорослих міста Києва. В доповнення до його пошукового функціонала за автором, назвою, темою, предметною рубрикою, персоналією, мовами, видавництвами, видами, роком/роками видання джерел, місцем (бібліотекою) його зберігання, введено пошук за жанрами (детектив, фентезі, історичний роман і т. д.). У 2022 році введено можливість пошуку за предметною рубрикою «Російсько-українська війна» і підрубриками до неї, за жанрами: воєнна проза, воєнна поезія, ін.

І під час епідемії коронавірусу, і під час воєнного стану електронний каталог, доступний цілодобово онлайн будь-кому з будь-якої точки світу, відіграє ключову роль у надходженні чисельних інформаційних запитів не лише з України, але й із-за кордону.

До прикладу, наприкінці 2022 року бібліотека отримала звернення із Тбілісі, з Міністерства культури та освіти, з проханням допомогти з інформацією про земляків, які покинули батьківщину у 1921 році через окупацію Грузії більшовиками. Серед них – відомий театральний художник Олександр Шервашидзе, який працював за кордоном з бале-

тами Дягілева, з Лифарем. Їм відомо, що в 1963 році Лифар передав до Києва частину робіт Наталії Гончарової для балету «Лицар у шкірі пантери», а також деякі матеріали, які Лифар передав до Тбіліського музею. Але, на їх великий жаль, вони не змогли простежити ці матеріали в Тбілісі та звернулися із запитанням, чи є у нашій бібліотеці твори Олександра Шервашидзе (ескізи декорацій, костюми до театральних постановок). А також, чи може бібліотека допомогти з копіями робіт Наталії Гончарової для балету «Лицар у шкірі пантери».

Працівники відділу літератури з мистецтв бібліотеки звернулися до театального музею міста Києва, де, на нашу думку, могли бути ці матеріали. Але, на жаль, музей їх не має.

На звернення із Тбілісі бібліотекою повідомлено, що книгозбірня була б надзвичайно рада зберігати у Києві – місті, де художник 5 років навчався, ескізи декорацій та костюмів О. Шервашидзе, але, на жаль, головний охоронець Державного музею театального мистецтва України Тетяна Руденко підтвердила, що таких робіт у фонді музею немає. Базуючись на ресурсах, які містять фонди бібліотеки, бібліотекарі надали найповнішу довідку щодо вистави Всеволода Мейєрхольда та Олександра Шервашидзе «Трістан та Ізольда» і які джерела містять кольорові вставки ескізів А. Шервашидзе до цієї вистави.

У відповідь бібліотеці надіслано прохання щодо копій кольорових вставок ескізів до опери Ріхарда Вагнера «Трістан та Ізольда», зроблені О. Шервашидзе, матеріали до вистави «Блазень Тантрис» та інші матеріали про Олександра Шервашидзе, які назвали, і побажання миру та добра Україні, українському народу, який заслуговує на захоплення та поклоніння!

Останніми роками онлайн звернення із запитом до бібліотеки витіснили практику запитів телефоном чи безпосередньо при фізичних візитах користувачів.

Прослідковується, що користувачі надають перевагу зверненням, які надходять до бібліотеки в чаті на сторінці ФБ. Сприяє цьому і встановлений у фое бібліотеки електронний смартдовідник, де відвідувач самостійно може ввести пошукове слово та отримати перелік джерел за своїм запитом. Важливо також, що для користування довідником від відвідувача не вимагається попередня реєстрація як користувача бібліотеки.

Варто зауважити, що користувачі надають перевагу онлайн зверненням. Сервіс «Віртуальна довідка» на сайті бібліотеки сьогодні за кількістю запитів поступає чату для звернень на сторінці бібліотеки у мережі «Фейсбук».

Щороку з'являється багато інтернет-ресурсів, що дозволяють створювати нестандартні та цікаві інформаційні ресурси, рекламувати та спрямовувати на які дуже зручно через генерування QR-кодів. Можна розмістити коди на будь-якій поверхні об'єкта або рекламних матеріалах. А згенерувати QR-код можна за декілька секунд у спеціальному додатку і таких додатків та спеціальних програмних засобів існує багато.

Серед основних сфер використання QR-кодів у бібліотеці слід виділити: листівки, плакати, зовнішня реклама із зашифрованим повідомленням або побажанням; при організації проєктної діяльності бібліотекарями створюються покликання на колекції посилань, інформаційних блоків, коментарів і т. п., на сайти, на мультимедійні джерела та ресурси: відеоролики, програми, вебсайти, малюнки, анімації, електронні видання.

Бібліотекою проводиться велика кількість реальних і віртуальних зустрічей з письменниками, відеозаписи яких збережено на бібліотечному YouTube каналі. Користувачі бібліотеки, взявши до рук книжку автора, творчість якого презентована у бібліотеці, можуть легко познайомитися з автором книжки наживо, побачити його у стінах

бібліотеки, почути його голос через сканування наклеєних на форзаці його книжок QR-кодів відеозаписів. Для цього проєкту бібліотекарі використовують хештег #автор_наживо і кількість книжок з доповненою реальністю у фонді бібліотеки зростає практично щоденно.

Публічна бібліотека ім. Лесі Українки активно позиціонується в соціальних мережах, що дає можливість рекламувати та залучати до користування інформаційними ресурсами бібліотеки велику кількість зареєстрованих у Фейсбуці та Інстаграмі користувачів, застосовуючи систему покликань (лінків) від візуального матеріалу до бібліографічних записів в електронному каталозі та представлених повнотекстових видань в цифровій бібліотеці «Київ».

Інформаційний спротив російському агресору бібліотека почала чинити з перших днів відкритого російського вторгнення. 26 лютого 2022 року було анонсовано і проведено в прямому етері зі сторінки бібліотеки у мережі «Фейсбук», підписниками якої є понад 8 тис. користувачів, лекцію «Як українці придумали Росію». Практика поширення в коментарях під відеотрансляціями покликань на згенерований в електронному каталозі список джерел на тему лекції – вже звичайна справа.

За час від початку повномасштабного вторгнення було підготовлено понад 200 тематичних списків до лекцій.

Працює бібліотека над розвитком цифрової бібліотеки «Київ», яка доступна онлайн. Це колекція вибраних електронних об'єктів з фондів бібліотек, організацій, наукових установ, а також приватних колекцій про Київ, його історію, культуру, суспільне та економічне життя, що надані авторами за договором використання об'єкта авторських прав. Платформи Омега, на якій розміщена електронна бібліотека, дає можливість формувати експозиції – електронні виставки, персональні або тематичні. Таким чином

з оцифрованих бібліотекою і представлених в цифровій бібліотеці «Київ» книжок поета-шістдесятника Миколи Сома створена експозиція.

Записи в електронному каталозі усіх оцифрованих і представлених в цифровій бібліотеці «Київ» книжок містять активні покликання, за якими легко від запису книжки можна здійснити перехід на її повнотекстову електронну копію.

Кожному працівнику бібліотеки сьогодні по силі створення віртуальних виставок і презентацій за допомогою різних інтернет-сервісів. Найпоширенішими у практиці діяльності бібліотеки є Calameo і Tilda.

Бібліотека має значний досвід з укладання та видання фундаментальних бібліографічних видань. Високу оцінку фахівців отримали, видані раніше бібліотекою, бібліографічні покажчики «Книжкова колекція Сержа Лифаря» і «Український художній авангард». Бібліотекою підготовлено та видано ще у 2017 році завдяки фінансуванню за міською програмою «Київ інформаційний» довідник, присвячений життю та творчості Леся Курбаса. Цей довідник подає вичерпну бібліографію публікацій творчої спадщини Леся Курбаса і матеріалів про його театральну та кінорежисерську, акторську, педагогічну і літературну діяльність на сторінках книжкових видань та газетно-журнальної періодики більш ніж за 100 років, починаючи з 1906 р. (рік першої літературної публікації Леся Курбаса у «Літературно-науковому віснику», що видавав І. Я. Франко) і включно по 2011 р. Бібліографічний довідник «Лесь Курбас», на нашу думку, є важливим кроком на шляху створення курбасівської енциклопедії.

У період підготовки до відзначення 150-річного ювілею Лесі Українки, проведена значна робота з укладання літопису вистав, створених за драматургією Лесі Українки на українській та світовій драматичній, оперній і балетній сцені від першої постановки до останніх

прем'єр сьогодення. До цього видання, що за своїм змістом та типом є бібліографічним довідником, включено також бібліографію джерел про вистави, присвячені Лесі Українці.

В складову інформаційної діяльності під час війни бібліотека включила й реалізацію ініціативи із забезпечення доступу до української книжки тих співвітчизників, які виїхали за межі України та знайшли прихисток у різних містах світу. Серед них – багато читачів книгозбірні.

З початку лютого 2022 року бібліотека почала збирати українські книжки та відправляти їх через волонтерів, перевізників за кордон. Щось також було відібрано із власного обмінно-резервного фонду (1,5 тис. книжок), частину книжок пожертвували автори, видавництва, читачі із власних колекцій. Коли почали надходити прохання щодо потреби в конкретних книжках – комплектах підручників, дитячої та підліткової літератури – фінансову підтримку бібліотека отримала через волонтерку із Чехії, яку надав благодійний фонд «Zimin Foundation».

Понад 7,5 тис. книжок відправлено бібліотекою до співвітчизників у 36 міст світу. Усі вони – друзі бібліотеки, які намагаються у відповідь підтримати бібліотеку, провідуючи рідні домівки, – провідати бібліотеку і привезти їй в дарунок книжки іншими мовами. Саме таким чином фонд бібліотеки збагатився на книжки хорватською, англійською, польською та німецькою мовами.

Чудовим доповненням до фонду інформаційних ресурсів бібліотеки стала пропозиція польської компанії Legimi, яка у червні цього року запропонувала безкоштовний доступ до електронної бібліотеки Legimi. Вже з липня 2023 року користувачі бібліотеки мають можливість обирати та безплатно завантажувати на власні пристрої електронні книжки (українською, польською, англійською мовами) через згенерований та наданий

бібліотекарем код доступу. Через обмеження кількості книжок (70 тисяч сторінок), які можна отримати з Legimi, бібліотека надає доступ лише до тих книжок в Legimi, що відсутні на полицях бібліотеки в паперовому форматі.

Повномасштабне вторгнення наклало відбиток на психіку кожної людини, навіть якщо особистість вважає себе сильною та не вразливою. Проєкт «Бібліотерапія» бібліотека започаткувала задовго до повномасштабної війни. І сьогодні він набув нової актуальності. Усі «рецепти» – БАДДи (Бібліотека аптека для душі) з рекомендаціями списків книжок для читання, що сприяють покращенню тих чи інших психологічних станів, переглянуто і скореговано, розроблено додатковий «рецепт» терапії для зміцнення національної ідентичності.

Українці у середньому демонструють високий рівень стійкості та витривалості, що дивують весь світ. В основі національної стійкості лежить як впевненість в моральній правоті, так і сподівання на перемогу.

Ще до оголошення воєнного стану бібліотека уклала договори про співпрацю з Департаментом з питань виконання кримінальних покарань та з Центром пробації України у напрямку ресоціалізації осіб, які відбувають кримінальні покарання: проєкти «Видима бібліотека» та «Бібліопроба». Ці проєкти є

ще одним підтвердженням важливої ролі бібліотеки в житті кожної людини, в яких би обставинах вона не перебувала. Одним із завдань проєкту є оновлення компетентностей, що пов'язані із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток практичних навичок користування сучасними бібліотечними сервісами та технологіями. Двічі на місяць працівники бібліотеки через онлайн платформу Zoom проводять лекції для засуджених. Під час онлайн зустрічей з ув'язненими презентовано довідково-бібліографічну службу сучасної бібліотеки, корисні онлайн сервіси (окрема тема про канал YouTube), проведено тренінг з генерування та використання QR-кодів, висвітлено теми медіаграмотності та протистояння фейкам, проведено тренінг з мистецтва публічного виступу, проведено поетичний слем серед ув'язнених, які займаються поетичною творчістю. Було також підготовлено 3 посібники: «Огляд книжок, написаних авторами, коли ті перебували в ув'язненні»; «Огляд книжок, основний сюжет яких розгортається у місцях позбавлення волі» та «Список книжок, доступних онлайн, що сприяють ресоціалізації особистості шляхом переосмислення прочитаного і є мотивувальними для повернення до повноцінного життя у соціумі». Також підготовлено довідник про онлайн-ресурси,

які будуть корисними ув'язненим як для навчання впродовж життя, так і для адаптації у мінливому соціумі після завершення терміну їх ув'язнення. Всі ці ресурси – у вільному доступі на сайті бібліотеки.

Звичайно ж, для того, щоб тримати руку на пульсі мінливого інформаційного середовища та оперативно відповідати на усі виклики сьогодення, бібліотечні працівники постійно працюють над підвищенням фахового рівня: беруть участь в навчально-методичних семінарах та майстер-класах, які проводять державні та національні бібліотеки, проходять навчальні курси, що пропонуються на різноманітних освітніх платформах. Вже вдруге в цьому році бібліотекарі книгозбірні взяли участь у міжнародній акції #1Lib1Ref, метою якою є наповнення української Вікіпедії авторитетними джерелами.

Усіх бібліотекарів сьогодні поєднує загальне прагнення зберігати та примножувати інтелектуальний потенціал України й кожного її регіону, сприяти розвитку вітчизняної освіти, науки та культури, попри неймовірно важкі випробування, які сьогодні переживає Україна.

Список використаних джерел

1. Брах О. Бібліотека – місце безпеки. Інтерв'ю зі столичними бібліотекарями про роботу в нових реаліях: [про діяльність Публічної бібліотеки імені Лесі Українки] [Електронний ресурс] / Ольга Брах, Марія Бліндюк // Суспільне. Культура. – 30.09.2022. – Режим доступу: <https://suspilne.media/287120-biblioteka-misce-bezpeki-intervu-zi-stolicnimi-bibliotekarami-pro-robotu-v-novih-realiah/> – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.08.2023.
2. Дорогі друзі. Наразі ми формуємо Бібліотечку емоцій, розвиваючи пропозиції нашого проєкту «Бібліотерапія»... [про формування підбірок книжок у б-ці, які викликають різні емоції, досвід європ. б-к, «Бібліотеки емоцій» – «Креативна Європа»] [Електронний ресурс] // Facebook. Публічна бібліотека ім. Лесі Українки. – Режим доступу: <http://surl.li/kcgus>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.08.2023.
3. Катаєва М. Як пережила воєнний рік головна публічна бібліотека столиці: благодійність та оновлення фондів: [про виклики та адаптацію до нових реалій «Вечірньому Києву» розповіла директорка Публічної бібліотеки імені Лесі Українки Ольга Романюк] [Електронний ресурс] / Марія Катаєва // Вечірній Київ. – 31.12.2022. – Режим доступу: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76481/> – Дата публікації: 15.01.22. – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.08.2023.
4. Книжки вслід: акція [Електронний ресурс] // Публічна бібліотека імені Лесі Українки: [сайт]. – Режим доступу: <http://surl.li/kclxi>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 20.08.2023.
5. Криворучко Л. Літопис театральних вистав за драматичними творами Лесі Українки / Леонід Криворучко, Ольга Романюк // Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки): зб. наук. праць за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю 25–26 лют. 2021 р. / наук. ред. Тетяна Єщенко. – Львів: Друкарня Львів. нац. мед. ун-ту ім. Данила Галицького, 2021. – С. 248–252. – (Культурологія. Мистецтвознавство. Збереження та популяризація спадщини Лесі Українки як постаті національної пам'яті українців).